

ПЕРЕКЛАДАТИ ПРОСТО: СИМПЛІФІКАЦІЯ ЯК ПЕРЕКЛАДАЦЬКА УНІВЕРСАЛІЯ

Засєкін С. В., Колесникова І. М.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Стаття є продовженням серії публікацій (Zasiekin, 2016; Засєкін, Колесникова 2016), спрямованих на виявлення перекладацьких універсалій експліцитації, симпліфікації, нормалізації на основі двох спеціально укладених корпусів – українського корпусу оригінальних художніх текстів (УОК) та українського перекладного корпусу (УПК). Ця розвідка має за мету довести чи спростувати наявність у перекладених художніх текстах симпліфікації, що виражена лексично в текстах. Дослідження проливає світло на “третій код” (Frawley, 1984), яким є мова українського перекладного корпусу художніх текстів.

Ключові слова: перекладацька універсалія, корпус, симпліфікація.

The article is part of broader author's research reflected in a series of publications (Zasiekin, 2016; Zasiekin, Kolesnikova, 2016) covering the area of translation universals of explicitation, simplification, normalization in the English-Ukrainian translation of fiction. For the purpose of establishing translation universals, an author-designed comparable monolingual corpus that includes translational (UTT) and non-translational Ukrainian texts of fiction (UNT) with 6,200,000 tokens each, were compiled. The study sheds light on “the third code” (Frawley), since the analysis of the comparable corpora proved that Ukrainian translations demonstrate simplified language as compared to the language of native Ukrainian literary texts.

Key words: translation universal, corpus, simplification.

Вступ. Що таке перекладацька універсалія. Дескриптивний напрям набуває нині ознак провідного в сучасному перекладознавстві. До переліку популярних тем у межах цього напрямку належить обговорення перекладацьких універсалій. С. Лавіоса (2002) дає таке визначення перекладацьких універсалій: “Лінгвістичні риси, які звичайно наявні в перекладних текстах, що вважають радше неминучим побічним продуктом власне процесу перекладу, аніж наслідком інтерференції двох мов” [8, с. 43]. Це тлумачення перекладацьких універсалій суголосне запропонованому В. Фролі [7] поняттю “третій код”, – особливій мови, що виникає на перетині вихідного та цільового текстів, мов та культур. Відтак, найефективнішим способом ідентифікації перекладацьких універсалій як “деформувальних тенденцій” [4] слугує емпіричне вивчення мовних рис зіставного корпусу перекладної (продукт перекладачів) та неперекладної (продукт письменників) літератури конкретно однією, в нашому випадку українською, мовою. У межах дескриптивного перекладознавства Е. Честермен виокремлює *S*-універсалії й *T*-універсалії [6]. Перші мають префікс *S*- через процедуру їхнього визначення. Ці універсалії виявляються при зіставленні вихідного тексту (source text) з низкою текстів перекладу конкретно цільовою мовою. *T*-універсалії одержали таку назву тому, що вони виявлялися дослідниками внаслідок зіставлення корпусу текстів перекладів (target texts) цільовою мовою та текстів неперекладів цією самою мовою, тобто написаними носіями цієї останньої.

До найтипівіших з-поміж перекладацьких *T*-універсалій належать: симпліфікація, експліцитація, нормалізація [8].

Предметом цієї розвідки є симпліфікація – перекладацька *T*-універсалія, яка виявляється в тому, що інформація вихідного тексту стає спрощеною в тексті перекладу. Спрощення простежують тоді, коли в перекладі зменшується коефіцієнт лексичного розмаїття / щільності, збільшується коефіцієнт читабельності тексту через більшу подрібненість речень у цільовому тексті. Фокусом нашої уваги в цьому дослідженні постала симпліфікація на лексичному рівні.

Методи та методики дослідження. *Об'єкт* дослідження – корпус перекладної української (УПК) художньої прози в зіставленні з корпусом оригінальної української (УОК) художньої прози. Загальний обсяг кожного з них – понад 6 млн. 200 тис. слововживань. Корпусний підхід, що набуває обертів у сучасних перекладознавчих студіях [3], дав змогу реалізувати *мету* дослідження, яка полягає у з'ясуванні наявності чи відсутності перекладацької *T*-універсалії симпліфікації на основі зіставлюваного корпусу оригінальної та перекладної художньої літератури. Серед комп'ютерних програм використані програми статистичного опрацювання лінгвальних даних Textanz 2.3, а також програма індексування корпусів DtSearch для аналізу маркерів перекладацьких універсалій. Рис. 1 демонструє скріншот інтерфейсу програми DtSearch та можливості пошуку потрібних елементів, яка не лише показує кількість вживань того чи іншого слова, а й виокремлює його в тексті, одразу показуючи контекст вживання цього слова. Зручним є те, що не потрібно передивлятися весь твір, щоб побачити контекст, можна одразу перемикатися від одного шуканого вживання слова до іншого.

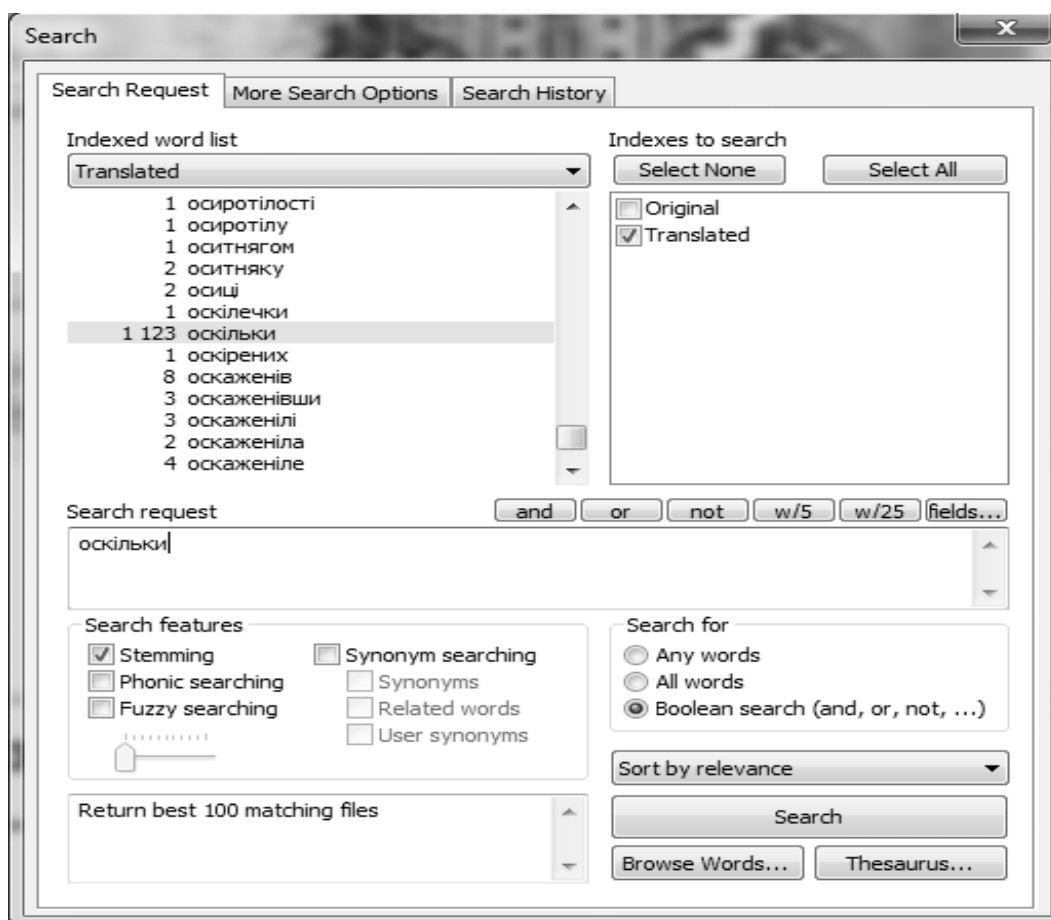

Рис. 1. DtSearch. Опції пошуку

Також програма дає можливість переходу між різними текстами одного корпусу. Рис. 2 ілюструє приклад результатів пошуку потрібних елементів:

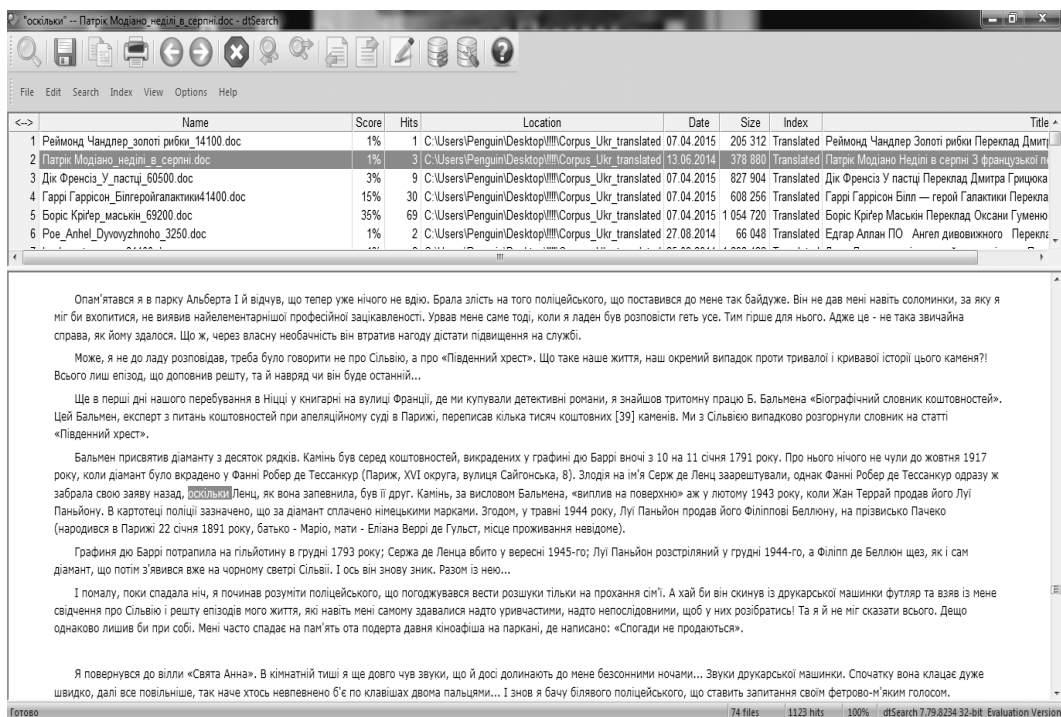

Рис. 2. DtSearch. Результати пошуку

Крім того, завдяки підтримці Unicode, DtSearch забезпечує пошук інформації різними мовами.

Процедура дослідження й обговорення результатів. Аналіз лінгвальних даних загалом засвідчує наявність випадків вияву симпліфікації на лексичному рівні. Виявлено, що перекладачі загалом послуговуються меншою кількістю різних слів у текстах перекладу. Це, ймовірно, відбувається через те, що перекладачі надають перевагу лише одному й тому самому слову із синонімічного ряду. Статистичні дані ілюструє рис. 3:

Рис. 3. Показники кількості різних слів у перекладному та оригінальному корпусі

Як видно з рис. 3, показники лексичного розмаїття перекладених текстів на 23 % менша, ніж в оригінальних українських творах. Безумовно, це можна вважати ознакою лексичної симпліфікації. Після аналізу та порівняння двох корпусів ми визначали, що маркерами стилістичної симпліфікації можна вважати вигуки, серед яких емоційні та спонукальні вигуки.

Емоційні вигуки виражають почуття, настрої, переживання, стан людини, її ставлення до різних явищ дійсності. Спонукальні вигуки виражають наказ, спонукування або слугують засобом привернення чиеїсь уваги, впливу на поведінку тварин [2, с. 437]. Як показало наше дослідження, вигуки цих типів доцільно вважати маркерами перекладацької універсалії симпліфікації. Статистичну кількість уживання цих вигуків узагальнено в табл. 1.

Таблиця 1

Статистика вживання емоційних вигуків

Вигуки		УОК	УПК
<i>Емоційні</i>	ой	1158	626
	ах	629	282
	фу	48	21
	пхе	13	30
	ого	206	126
	ех	293	105
	гм	320	228
	отакої	34	67
<i>Спонукальні</i>	цить	84	46
	гов	27	1
	ну	7191	4767
	гей	424	385
	гайда	84	135
	нумо	16	60
	війо	34	1

Як свідчать дані табл. 1, в оригінальних текстах вигук “ой” уживається 1158 разів, натомість у перекладених – 626 разів. Це означає, що перекладачі майже вдвічі рідше, ніж письменники-носії української мови послуговуються цим вигуком. Водночас, такі вигуки, як “пхе” та “отакої”, частіше трапляються в перекладному корпусі. Згідно з даними, вигук “цить” уживається частіше українськими письменниками в 1,8 разів. Майже всі спонукальні вигуки вживаються частіше в оригінальних творах, проте такі вигуки, як “гайда” та “нумо”, частіше зустрічаються в перекладених текстах. Отже, з одержаних результатів робимо висновок, що перекладачі часто спрощують текст за допомогою опущення “зайвих” емоційних та спонукальних вигуків. Проте, вигуки “гайда”, “нумо”, “пхе” та “отакої” вживаються частіше, ніж потрібно. Усі ці маніпуляції спотворюють оригінальний текст, що впливає на враження та емоції читачів.

Розгляньмо далі вживання часток вказівного, уточнювального, видільного, стверджувального та спонукального типу, що є маркерами симпліфікації. Розгляньмо ці частки докладніше. Кількість використання перекладачами часток усіх цих типів у оригінальному та перекладному корпусі представлена у табл. 2.

Як показує табл. 2, кількість цих вказівних часток у перекладному корпусі художньої літератури менше ніж їхнє число в оригінальному корпусі. Наприклад, частка “он” у перекладах використовується у 2,1 раза рідше, що свідчить про спрощення. Видільні частки також рідше вжито в перекладених текстах. Поряд із цим, кількість стверджувальних та спонукальних часток також менша в УПК, що також свідчить на користь симпліфікації.

Таблиця 2

Показники вживання часток у підкорпусах

Тип часток	Приклади часток	УОК	УПК
<i>Вказівні</i>	ось	5938	5358
	он	1547	719
	ген	266	217
	от	5636	3172
<i>Уточнювальні</i>	якраз	928	693
	трохи не	162	146
	ледве не	129	84
	буцім	71	53
	мовби	879	247
<i>Видільні</i>	навіть	9913	9022
	тільки	15254	15208
	аж	6451	6121
	ж	23499	20287
	же	4515	3377
	типу	129	68
	принаймі	7	4
<i>Стверджувальні</i>	аякже	146	137
	ага	852	376
<i>Спонукальні</i>	хай	3300	2429
	бодай	712	559

Зіставимо кількість модальних слів, які функціонують як прагматичні маркери в текстах. Результати статистичного аналізу вживання модальних слів в оригінальних та перекладних текстах узагальнено в табл. 3.

Таблиця 3

Показники вживання модальних слів у підкорпусах

Модальні слова	УОК	УПК
певно	1332	944
либонь	324	255
взагалі	1648	1467
до речі	507	416
між іншим	246	188

Відповідно до табл. 3, показники вживання модальних слів знижені в УПК, що свідчить про перекладацьку тенденцію до симпліфікації.

Висновки. Здійснений статистичний зіставний аналіз показав, що українським перекладеним художнім текстам властива перекладацька універсалія симпліфікації. Її наявність підтверджується спеціальними вище описаними маркерами. Така перекладацька стратегія деформує сприйняття читача, роблячи тексти перекладу прозорішими й чіткішими, менш емоційно барвистими й когнітивно простішими, навіть спрощеними, що загалом не відповідає способу викладу інформації українськими письменниками. Особлива мова перекладу й робить нагальним та перспективним подальше дослідження того, що перекладознавці сьогодні називають “третім кодом”, якого потрібно перекладачам позбуватися за будь-яких умов.

Лїтература

1. Засєкін С. В. У пошуках перекладацьких універсалїй: корпусний підхід до експліцитації / С. В. Засєкін, І. М. Колєсникова // *Психолїнгвістика*. – 2016. – Вип. 19 (1)/(2). – С. 36–46.
2. Ющук І. П. Українська мова : підручник / І. П. Ющук. – К. : Либїдь, 2004. – 640 с.
3. Baker M. The role of corpora in investigating the linguistic behaviour of translators / M. Baker // *International Journal of Corpus Linguistics*. – 1999. – Vol. 4, No 2. – P. 281–298.
4. Berman A. La retraduction comme espace de traduction / A. Berman // *Palimpsestes*. – 1990. – Vol. 13. – P. 1–7.
5. Blum-Kulka S. Shifts in cohesion and coherence in translation / S. Blum-Kulka / House J. and Blum-Kulka S. (eds.) // *Interlingual and Intercultural Communication*. – Tübingen : Narr, 1986. – P. 17–37.
6. Chesterman A. Hypotheses about translation universals / A. Chesterman // *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies* / G. Hansen, K. Malmkjær, D. Gile (eds.). – Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2004. – P. 1–13.
7. Frawley W. Prolegomenon to a Theory of Translation. / W. Frawley. // *Translation: Literary, Linguistic and Philosophical Perspectives*/ W. Frawley, (Ed). – L. : Associated University Press, 1984. – P. 168.
8. Laviosa S. Corpus-based Translation Studies: Theory, Findings, Applications / Sara Laviosa. – Amsterdam & New York : Editions B.V., 2002. – 139 p.
9. Zasiєkin S. Understanding translation universals / S. Zasiєkin // *Babel : Journal of Translation*. – 2016. – Vol. 62, No 1. – P. 122–134.